

„Ha én főnök lennék, bizonyos szint fölött nem süllyednék bizonyos szint alá.”
Esterházy Péter: Termelési-regény

Alkalmazott pszichológia az intézményes nevelésben

4. Társas kapcsolatok és személyközi viszonyok.

A társas kapcsolatok és a viselkedés fejlődése. A csoport fejlődése és működése. Kapcsolat a felnőttekkel. Az átpartolás. Kortárskapcsolatok, csoportok. Nemi különbségek. Problémák a társas kapcsolatokban.

Deviáns ifjúsági csoportok.

Dr. József István

A társas kapcsolatok és viselkedés fejlődése

Az óvodáskor:

A gyermekek az első évtől kezdve érdeklődést mutatnak a másik gyerek iránt. Az óvodában kialakulnak a csoportkezdemények, felismerhetők a közösség jegyei, de ezek sajátosak, csak fokozatosan érhető el a közösség tudatosulása.

A felnőtt az elsődleges, ő a fontos a gyerek számára, mivel ő jelenti a biztonságot a számára, de az óvodapedagógushoz fűződő erős érzelmi kapcsolat, kötődés mellett megjelenik és fokozatosan erősödik a társak iránti érdeklődés (az átélés, a másik helyzetébe való beleélés képessége).

A gyermeki kapcsolatok **lazák, spontán jellegűek**, eleinte csak egy-egy tevékenység időtartamára szólnak. Később az együttes élmény hatására időtartamuk nő, tartalmuk elmélyül. A csoport fejlődését a csoport életkori összetétele befolyásolja. Az azonos életkorúak csoportjában gyorsan kialakul az „egyenlőségen” alapuló társas kapcsolat.

Moreno – szociometria (Binét Ágnes és Bíró Anna)

Kivel szeretnél játszani?

Kit választanál párodnak a sétán?

3-4 évesek – *tagolatlan csoportosulás* - mindenki mindenkihez kötődik

5-6 évesek – baráti kapcsolatok alakulása, de klb. tevékenységekhez nem mindig ugyanazt a gyereket választják.

A baráti kapcsolatok labilisak és esetlegesek.

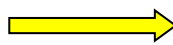
Kezdetben a gyerekek nem kapcsolódnak nagyobb közösségbe. Kisiskolás korig a **diádikus** kapcsolatoknak van nagyobb jelentősége, bár már az óvodai csoportokban is megfigyelhetők kezdetlegesen strukturálódó csoportok. Ezekben azonban kevés az interakció, a kooperatív aktus.

Óvodában gyakori a fizikai agresszió, a kisiskoláskorban mindkét nemnél csökken a mértéke és aránya. Prepubertáshoz közeledve még inkább csökken, keveset veszekszenek, ritkán verekszenek (pozíció szerzés stratégiái szélesednek).

Ellenségeskedés más formái nagyobb gyerekeknél gyakoribbak (önérzetet sértő megnyilvánulások, fiúk, lányok).

Az óvodai közösségben rejlő nevelőerő

Közösségben élni annyi a gyerek számára, mint alkalmazkodni a klb. helyzetekhez ehhez szokások rendszerét és új szabályokat kell elsajátítani nem mindig teheti azt, amit akar, bizonyos korlátokat is tudomásul kell vennie.

Naponta adódnak olyan helyzetek, ahol nő az egymásra figyelés, érdeklődés és segítőkészség.

„Kell” – „szabad” – „nem szabad” értelme fejlődik az akarat.

Csoportos tevékenység, munkafeladatok közösségi tudat.

Az óvodások már nem csak passzív tárgyai, hanem aktív alanyai is a közösségnek.

Az iskoláskor

A 6-7 éves kor fordulópont, más speciális képességek fejlődése is felgyorsul és hozzájárul a társas kompetencia fejlődéséhez.

- kommunikációs készség javul
- javul a mimika
- differenciáltabbá válik a hanghordozás
- képes vállalni a „beszélő-hallgató” dialógusban való kiegyensúlyozott részvételt
- javul az önkontroll
- közös játék – egocentrizmus eltűnik
- több szempont egyidejű figyelembe vétele
- társak véleményének figyelembe vétele
- társas összehasonlítás – önértékelésben van szerepe

Kapcsolat a felnőttekkel

Elsődleges kötődés tárgyai – anya, családtagok, gondozók

Néhány hónapos kortól reagálnak a kortársakra, egyéves kor után kezdetleges kapcsolatfelvétel.

Már óvodáskor előtt jól érzik magukat egymás társaságában

(Hetherington, Parke, 1986)

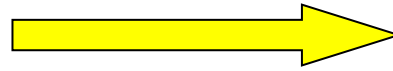
A szülői, felnőtt befolyás az első 10 évben jelentős, de ez nem jelenti azt, hogy más kapcsolat egyidejűleg nem fontos. **De!**

Hasonló korúak befolyása óriási jelentőségű az antiszociális magatartásformák kialakulásában.

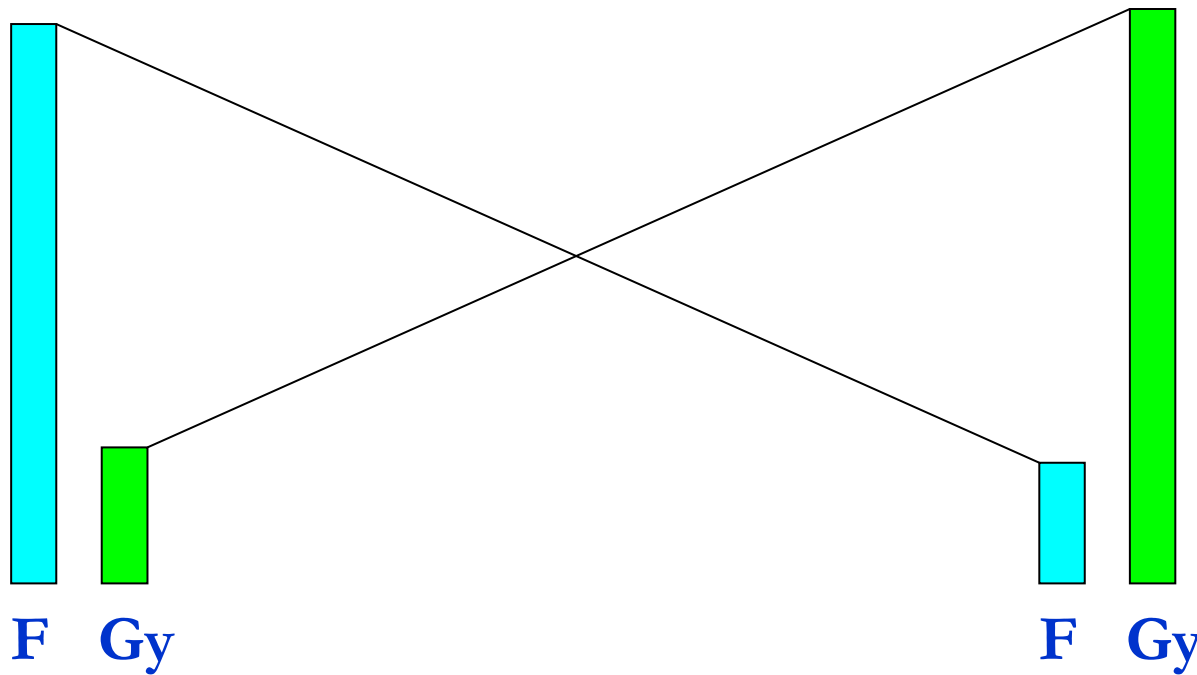

Az átpártolás

6 éves

9-10 éves

A felnőtt hatás, mértékét és intenzitását figyelembe véve visszaszorul.

11-12 év a gyerekek szabadidejük 50%-át már kortársaik körében töltik

8-11 évesen a fiú gyerekek apjukat a jellegzetes férfitulajdonságaikat tekintve többre értékelik, mint barátaikat

14-17 évesen a fiúk esetében ez fordítva van

Felnőtt – serdülő konfliktusok → gyakran tükrözik az egyén és a társadalmi elvárások közötti konfliktusokat.

Ha a család valamely etnikai kisebbség, szubkultúra tagja, ezek a konfliktusok erősebbek lehetnek → nem értik a többségi kultúra üzeneteit, nem értenek egyet vele.

Kortárs kapcsolatok, csoportok

felnőtt – gyerek kapcsolatban a felnőtt az irányító

gyerek – gyerek kapcsolat egyenrangú, hasonló problémákkal és célokkal

Kortárs csoport hatásai (Wander-Zanden, 1985)

- Elősegítik a szülőkről való leválást – ez a **függetlenedés arénája**
- Hasonló korúak között sajátítják el a kölcsönösség, a versengés, az együttműködés szabályait
- Felnőttek társaságában a gyerek társas pozíciója marginális – **de!**
- A kortárs csoportok a gyermeki, ifjúsági kultúra hordozói

A társakkal való együttlét további előnyei (Asher, Parker, 1989):

- Elősegíti a szociális kompetencia fejlődését
- Támasz az én számára, lehetőség az én-érvényesítésére
- Fenyegető helyzetekben emocionális biztonság
- Teret enged az önállóan választott intimitásnak
- Lehetővé teszi irányító szerepek vállalását
- Közösséget, a valakihez való tartozás érzését nyújtja
- Társaságot, társas stimulációt jelent

Nemi különbségek

- **Ellenségeskedés** - fiúk fizikai, lányok verbális
- **Társválasztási, társas viselkedés** - serdülőkor előtt kizárólag azonos neműekre vonatkozik, de 3 évesen elkezdődik az elkülönülés
fiúknál erősebb az elkülönülés
szociometria – 8 évesen – fiúk 100%, lányok 82%
- **Eltérő csoport szerkezet** - barátkozási stílus – lányok intenzív, fiúk extenzív
lányok csoportjai kisebbek 2-3 fő
fiú csoportokban gyakran van vezető, központi személy, aki ténylegesen irányít, parancsol – több a szabályjáték
lánycsoport vezetői kevésbé direkt, részt vesznek a tevékenységben

Szociális státusz

Szociometria

11-15 év a csoportok instabilak

16-19 év stabilak a csoportok

Az ismertség foka csökkenti a fluktuációt.

Népszerűtlenség tartós kísérőjelenség lehet.

Népszerűtlenség okai (Hetherington-Parke, 1986):

- bizarr, különleges név
- gyenge, elesett testalkat
- kövérség

Az elutasított gyerekek helyzete változik a legritkábban.

Problémák a társas kapcsolatokban

A gyermekkori magányosság, az állandó vagy tartós elutasítottság patológiás hatású. Az iskolai elutasítottság szerepet játszik a lemorzsolódásban, a deviáns csoportokhoz való csatlakozásban.

Az elutasítottak új csoportban gyakran reprodukálják elutasítottságukat (**Coie és Kupersmidt 1983**).

A szociálisan elutasított gyerekek (Coie):

- Agresszív viselkedés – **de!** nem mindenki → önmagát megvédő nem
- Előnytelen külső
- Értetlenül, furcsán, bizarr módon viselkedő

Az agresszív elutasított nem érzi problémának az elutasítást, a többinek viszont gondot okoz.

Deviáns ifjúsági csoportok

Serdülőkorban a leggyakoribb.

Legjellegzetesebb fajtája, amikor „rossz társaságba keveredik”.

A valahová tartozás, a szeretet, az elfogadottság.

Hiányoznak az intézményesítetten szervezett ifjúsági tevékenységek.

A csoport fejlődése és működése

- a csoport pszichológiai egység, mely kettőnél több személyből áll
- közös célok
- tagok között stabil kapcsolat, melyben egyesek függenek másoktól
- kommunikáció a tagok között – interakció
- egyén szempontjából a tagság fontos kritériuma – tagnak érezze magát
(**Baron-Byrne, 1994**)

Csoport különbségek:

- Létszám (25 fő – kiscsoport, 50 fő – nagycsoport, tömeg)
- Kialakulásának körülményei (formális és informális csoport)
- Csoporttagok érintkezése (milyen gyakori és milyen személyes)
 - elsődleges csoport (**Cooly**) – intimitás, sok személyes érintkezés, nagyfokú összetartás
 - másodlagos csoport – személytelenebb

Miért akarunk tagjai lenni bizonyos csoportoknak?

- először beleszületünk
 - később mi szabályozzuk
- 1.) kielégít bizonyos szükségleteket
 - 2.) segít elérni bizonyos célokat
 - 3.) tudást, információt ad
 - 4.) hozzásegít a pozitív szociális identitáshoz – tagja vagyok egy általam nagyra becsült csoportnak – énkép erősítés

Csoporttagság – mindig valamely funkciót jelent

Életünkre és viselkedésünkre nem csak azok a csoportok vannak hatással, melynek tagjai vagyunk – vonatkoztatási (referencia) csoport.

Funkciói:

- 1.) normatív funkció
- 2.) összehasonlító funkció

Csoportfejlődés fázisai

1. **Alakulás** (forming)
megfigyelés – „énbemutatók” sorozata
2. **Viharzás** (storming)
hangsúlyozódik az egyéni különbség – versengés – iskolában fegyelmezetlenség
3. **Normaalakulás** (norming)
normák, szabályok, szerepek kialakulása – konfliktusok elcsitulnak
látszanak az informális vezetők, alcsoportok, elfogadott szabályok
4. **Működés** (performing)
kialakult csoportstruktúra, kommunikációs rendszer, feladatmegosztás –
együttműködés

Minden csoportban - így az iskolában is - a viharzást nehéz elviselni.

A csoport pszichológiai jellemzői

1. normák
2. szerepek
3. kohézió
4. struktúra

1. A csoportnorma - a legfontosabb jellemző

- írott – íratlan (explicit - implicit) szabályok
- előíró normák (prescriptive norms)
- tiltó normák (proscriptive norms)

Normák kialakulása:

- vezető határozza meg – kinyilatkoztat
- csoport előtörténete – hagyományok (esetleg elkerülés miatt)
- átemelődik – család, előző iskola...
- csoport hozza létre

2. A szerepek

szociális státusz – szerep

- **feladat-orientált szerep**

a feladat jelöli ki az egyén számára – szervező, ellenőr...

- **kapcsolat-orientált szerep**

a kapcsolati hálóban elfoglalt helye – „beszédese”, „mókamester”, „csendes”, „sztár”, „bűnbak”...

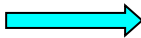

A szerepek részben önként vállaltak, részben a csoport vagy a vezető jelöli ki.

3. A kohézió - a csoport vonzerejét és belső összetartását növeli.

- erőfeszítés mértéke, melyet a csoportba tartozáshoz kellett tenni
- „közös” ellenség léte
- a csoport nagysága (minél kisebb, annál összetartóbb)
- kellemes közös tevékenységek, élmények

4. A társas kapcsolatok struktúrája

- társas szerkezet – felszíni (formális) és rejtett struktúra .
- csoporton belüli kommunikáció, interakció kapcsolatok
- társas szerkezet ez a csoport struktúrája
- szerepek - vezetők
- szorosabb és lazább érzelmi szálak
- formális és informális struktúra

Kooperáció az osztályban

Múlt:

Versengés

A tanulók egymáshoz képesti minősítése

Hierarchikus rend , nagyobb kiváltságok, hatalom (**Durkheim, 1969**)

Napjainkban:

Most is van versengés

Kooperáció (**Dewey-reformpedagógia**) – projektkészítés módszere

- Tanár kezdeményez
- Tanár tilt (lesés, súgás, „puska” küldése)

Kooperáció okai:

- Segítségre mindenki rászorulhat
- Társas kapcsolatok – szolidaritás fontosabb, mint a többieknél jobb teljesítmény

A versengés veszélyei – felváltása kooperációval

11-12 évesek nyári tábora **(M. Sherif – C. W. Sherif, 1969)**

(rendezett családi háttér, társadalmi réteg, IQ, testalkat, iskolai magatartás – azonos)

Pár nap után – szociometria – majd a szimpatikusakat külön vették – új csoportokat együttműködő közösségekké formálták – kialakultak a csoportjellemzők – mesterséges konfliktus (verseny) – ellenségeskedéssé fajult

- Negatív sztereotípiák a másikkal szemben
- Nyílt ellenségeskedés – másik leértékelése, tettelegesség
- Békítő szándék – hagyományos nem hatékony, közös ellenség csak időleges megoldás
- Igazi megoldás – „fölérendelt” célok – szükség van az összefogásra

A kísérlet megismétlése **(Diab, 1970)**

Eltérő kulturális viszonyok között – agresszió magas –sikertelen békítés

Kooperációra nevelés módszerei

Kooperatív munkaszervezési formák

- **Mozaik módszer (Aronson, 1978)**
az anyag értelmes egységekre bontása (tudásuk egyenetlen)
a többiek a tématulajdonos szóbeli közlése alapján ismerkedtek az anyaggal
- **Mozaik II. (Slavin, 1986)**
előző negatívumainak kiküszöbölése
mindenki az egészszel foglalkozik, csak más megközelítésből, majd együtt az egészet megtanulni
- **Puzzle vagy csoportteljesítményre épülő feladat**
differenciált feladatokra épül – nő az összetartás, mert mindenkire szükség van
- **Csoportjutalom egyéni teljesítményért**
csoportos gyakorlás, egyéni számonkérés, értékelés a csoport összteljesítménye után
- **Csoport által támogatott differenciált oktatás**
eltérő képességek – egyénre szabott feladatok értékelés – saját tudásszintnek megfelelő feladatlap.

Köszönöm a megtisztelő figyelmet!

www.jozsefistvan.hu

Dr. József István PhD okl. szakpszichológus